

תפילה בישיבה

רס"ן, הרב גיא מזוז – רב פיקוד העורף

- א. פתיחה
- ב. תפילה בישיבה
- ג. תפילה תוך כדי נסיעה
- ד. האם צריך לחזור ולהתפלל בעמידה?
- ה. סיכום

א. פתיחה

האם חיילים השוהים שהות ממושכת ברכב ממוגן במהלך הלחימה יוכלו להתפלל תפילת עמידה תוך כדי ישיבתם ברכב?
השאלה מתחלקת לשלוש:

- א. באלו תנאים מותר להתפלל בישיבה?
- ב. האם גם לנהג הרכב מותר להתפלל תוך כדי נהיגה?
- ג. האם המתפלל בישיבה יצא ידי חובה לגמרי או שמא עליו לחזור ולהתפלל בעמידה כאשר הדבר יתאפשר?

ב. תפילה בישיבה

את תפילת שמונה עשרה יש להתפלל בעמידה וברגליים צמודות. המקור לכך מופיע בגמרא:

"וא"ר יוסי בר' חנינא משום רבי אלעזר בן יעקב המתפלל צריך שיכוין את רגליו (רש"י: זו אצל זו) שנא' {יחזקאל א-ז} ורגליהם רגל ישרה (רש"י: נראין כרגל אחד)".

וכך פסק גם השו"ע¹:

"יכוין רגליו זה אצל זה בכיון כאלו אינם אלא אחת להדמות למלאכים דכתיב בהן ורגליהם רגל ישרה, כלומר רגליהם נראים כרגל אחד".

1 ברכות י"ב.

2 אורח חיים סימן צה סעיף א.

הגמרא בברכות דנה במקרה בו המתפלל רוכב על חמור. האם במקרה כזה ניתן יהיה להתפלל תוך כדי ישיבה על החמור או שנצריך את המתפלל לרדת מעל גבי החמור?

"ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי".

רבי לא מצריך את האדם לרדת מעל גבי החמור, ולדעת התוספות דין זה אינו בהכרח במקום סכנה אלא בכל מקום בו העיכוב יסיח את דעתו.
וז"ל התוס':

"שלא ירד למטה ואפי' שלא במקום סכנה, ואפילו במהלך מתפלל ואינו צריך להחזיר פניו כנגד ירושלים".

להלכה פסק השו"ע³ כדעת רבי:

"היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפלל אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל דרך הילוכו וכן אם היה בספינה או על גבי קרון אם יוכל לעמוד עומד ואם לאו ישב במקומו ומתפלל או אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפילו שלא במקום סכנה כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו".

השו"ע מסיים את דבריו בדעת מחמירים:

"ויש מחמירין לעמוד באבות וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה".

שיטה זו היא שיטת רבינו יונה המובאת בבית יוסף⁴:

"מיהו אפשר שאם השיירא הולכת יתפלל בלא עיכוב הבהמה שהתפילה כיון שתלויה בכוונה ובישיבת האברים בנחת, אין לדמות הליכה ברגליו שיש לו עמל בהליכתו ולא יוכל לכוין כלל, להליכת בהמה שעומד עליה בנחת. ובדיעבד אם השיירא הולכת מותר ובלבד שיעכב אותה באבות, מפני שבאבות אפילו בדיעבד אמרו שצריך כוונה, ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל".

רבינו יונה עושה הבחנה בין הולך ברגליו לבין יושב על גבי בהמה. הולך ברגליו עושה

3 אורח חיים סימן צד סעיף ד.

4 אורח חיים סימן צד.

פעולה אקטיבית, הוא טרוד, ולכן אין לאפשר לו להתפלל תוך כדי הליכה. ואילו הרוכב על גבי בהמה אינו עושה פעולה אקטיבית, ולכן יש לאפשר לו להתפלל תוך כדי ישיבה על גבי החמור, ובתנאי שיעכב את הבהמה באבות. המגן אברהם⁵ מסביר בדעת רבינו יונה:

"פירוש שלא ילך או ירכב אבל כשיושב על הבהמה והבהמה ג"כ עומדת שרי".

כלומר גם לדעת רבינו יונה אין צורך לרדת מהבהמה באבות, אלא רק לוודא שהבהמה עומדת ולא מהלכת, מכיון שאין אפשרות לכוין בהליכה או ברכיבה. אבל כאשר יושבים במקום אחד ואפשר לכוון את הדעת מותר להתפלל בישיבה גם באבות. וכך הביא גם המשנ"ב⁶:

"וכן ברוכב על הבהמה יעמידה עד גמר ברכת אבות, אבל אין צריך לירד ממנה".

כפי שראינו השו"ע מסייג את דברי רבינו יונה ובניגוד לדברי הטור שכותב "ויש מחמירין לעמוד באבות" הוא מוסיף "אם הוא שלא במקום סכנה". ובנידון שלנו בו החיילים שוהים ברכב שהות ממושכת, והיציאה מהרכב עלולה לסכן אותם, בוודאי שיהיה מותר להם להתפלל את כל התפילה בישיבה, כולל ברכת אבות.

ג. תפילה תוך כדי נסיעה

כעת נדון בשאלה השניה – האם מותר לנהג הטנק להתפלל תוך כדי נסיעה?

בספר אישי ישראל⁷ מובאים דברי הגרש"ז אוירבאך:

"דלנהג של הרכב אסור בכל אופן להתפלל שמו"ע בעת הנסיעה, דיש כאן חשש פיקוח נפש, ולא דמי לרוכב ע"ג חמור".

כוונתו לומר שהיות ונהג עסוק בתפילה עלולה להתרחש תאונת דרכים, ומאידך אנו רואים שלא נאסר על הנהג לשוחח עם הנוסעים במהלך הנסיעה, וכן מותר לו לדבר בטלפון הסלולרי באמצעות דיבורית במהלך הנהיגה. ומדוע שלא נאפשר לנהג להתפלל?! אולם עדיין יש לבחון את ההבדל בין נהג הרכב הנדרש להחליף הילוכים ולבצע פעולות נוספות במהלך הנהיגה, לבין הרוכב על גבי הבהמה ששם יושב באופן פסיבי.

5 שם, ס"ק ז.

6 שם, ס"ק יז.

7 פרק כג סעיף ט הערה לח.

בספר קשרי מלחמה⁸ נדרש לשאלה דומה וכותב:

"הנה בהנהגת סוס מחויב למשוך במושכות ימינה ושמאלה, וכן לבעוט ברגליו בצלעות הסוס, ולא גרע החלפת הילוכים ברכב מפעולות אלו. לכן נראה שמצד העדר הכוונה ניתן לדמות בין הפעולות הנעשות במהלך התפילה אצל נהג לרוכב על סוס. מצד הסכנה, דהירה על סוס מסוכנת לא פחות מאשר נהיגה".

ולכן נראה כי במקרה שלנו, בו אם לא יתפלל הנהג יחלוף זמן תפילה, מותר להתפלל שמונה עשרה תוך כדי נהיגה.

ד. האם צריך לחזור ולהתפלל בעמידה?

כעת נעבור לשאלה השלישית. האם במקרה בו נוצרת אפשרות להתפלל את התפילה בעמידה לפני שעבר זמן התפילה נצריך את המתפללים בישיבה לחזור ולהתפלל בעמידה? והאם נחייב אותם להתפלל תפילת תשלומין בתפילה הסמוכה לתפילה אותה התפללו בישיבה? התוספות⁹ כתבו:

"מי שהתפלל מיושב, כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד".

ולמדו את זה מרב אשי שהיה מתפלל תחלה מיושב ואחר כך היה חוזר ומתפלל מעומד. המקרה עם רב אשי מופיע בגמרא בברכות הנ"ל:

"רב אשי מצלי בהדי צבורא (רש"י: כמו שהוא יושב בתוך הצבור), וכי הוה אתי לבית' חוזר ומתפלל מעומד לכוין את לבו: (רש"י ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד)... ולעביד מר כאבוא דשמואל ולוי (רש"י: שמתפללין קודם היום בביתם מעומד ולא תצטרך לב' תפלות), אמר להו לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי".

רב אשי היה מפלל בישיבה והיה משלים שוב תפילה בעמידה בעת חזרתו לביתו. לשאלת חכמים מדוע לא נהג כאבוא דשמואל ולוי שהקדימו את תפילתם קודם קריאת שמע ולא הקפידו על סמיכת גאולה לתפילה? ענה להם שלא ראה שחכמים נוהגים להתפלל קודם קריאת שמע.

מדוע רב אשי התפלל שוב בחזרתו לביתו?

8 חלק ב שאלה יד.

9 ברכות ל ע"א ד"ה 'מסמך'.

הבית יוסף¹⁰ מביא:

"למדנו מכאן, שמי שהיה מוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל יחזור להתפלל מעומד. מיהו אפשר היה לומר דהיינו דווקא כגון רב אשי, שהיה מכוין בתפילתו, אבל כגון אנו שאין אנו מכוונים בתפילתנו, לא יחזור להתפלל".

כלומר החסרון של רב בתפילה הראשונה היה חסרון ככוונה, ולכן התפלל שוב בביתו תפילה בכוונה.

הרא"ה על הגמרא הנ"ל כתב:

"...פי' בענין פירקא, דלא דמי לדאבוה דשמואל ולוי דהתם הוא דקא נפקי לאורחא דטרידי וליכא שהותא כלל באורחא לצלויי מעומד, אבל הכא כיון דאפשר לסמוך גאולה לתפלה ולהתפלל מיושב ואחר כך כשחוזר לבית לצאת ידי תפלה מעומד הכי עדיף. ואיכא למיגמר מינה דהוא הדין כל היכא דטריד לדבר מצוה וטריחא ליה מילתא לצלויי מעומד דמצלי מיושב והדר מצלי מעומד לצאת ידי חובת תפלה בעמידה, ואפשר לאחר שהגיע זמן תפלה אחרת. ומיהו בתורת תשלומין ובדין תשלומין".

רב אשי אינו דומה לאבוה דשמואל ולוי. שם מדובר באדם היוצא לדרך שאין דעתו מיושבת עליו ולא יוכל להתפלל במהלך הדרך, ולכן התפלל קודם היציאה ואילו רב אשי דעתו מיושבת עליו ולכן יוכל להתפלל שתי תפילות אחת בישיבה תוך כדי השיעור, ואת השנייה בעמידה – בחזרתו הביתה.

בשונה מהשיטה המובאת בבית יוסף, שם מוסבר שהיתה חסרה לרב אשי בתפילה הראשונה הכוונה, לדעת הרא"ה לרב אשי היתה חסרה בתפילה הראשונה העמידה. ונראה שלפי הרא"ה יש שני דינים בתפילה: האחד עצם דין תפילה, והשני דין תפילה בעמידה. והיכן שאינו יכול להתפלל מעומד צריך על כל פנים להתפלל כדי לקיים מצוות תפילה. אלא שעדיין צריך לתקן את מה שהחסיר תפילה בעמידה. ולכן כאשר רב אשי היה מתפלל בישיבה, ולאחר מכן היה מתפלל בעמידה, דבר זה היה על מנת להשלים את העמידה שהיתה חסרה לו בתפילה. להלכה כתב השולחן ערוך¹¹:

"מי שהוכרח להתפלל מיושב כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד".

יוצא לפי זה שהחיילים שהתפללו ברכב בישיבה משום חשש בטחוני, לא יצאו לגמרי ידי חובת תפילה ועליהם לחזור להתפלל בעמידה".

10 אורח חיים סימן צד.

11 שם סעיף ט.

כתב הרב דוד יוסף¹²:

"מי שהוצרך להתפלל כשהוא יושב או מהלך מחמת שהיה אנוס, ולאחר מכן יכול להתפלל מעומד, כשעדיין לא עבר זמן תפילה, צריך לחזור ולהתפלל מעומד. ויעשה תנאי של נדבה, ויאמר: אם אני חייב לחזור תהיה תפילה זו לחובת תפילה, ואם איני חייב לחזור תהיה תפילה זו תפילת נדבה. והוא הדין אם כבר עבר זמן אותה תפילה, שיחזור ויתפלל מעומד תפילת תשלומין בזמן התפילה הסמוכה לה, ויעשה תנאי של נדבה כנ"ל".

בגוף התשובה כותב הרב דוד יוסף:

"ואמנם ראיתי לאאמו"ר מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יביע אומר חלק ג שפסק כדברי האחרונים שאינו חוזר ע"ש. אולם לאחר זמן הצעתי כל הדברים הנ"ל בפניו והסכים אתי להלכה ולמעשה שיש לחזור בתנאי של נדבה. ומשנה אחרונה עיקר".

אבל ערוך השולחן¹³ כותב שאין המנהג כן:

"ומעולם לא שמענו כן שהמתפללים בדרך מיושב יחזרו להתפלל מעומד. והסכימו הגדולים שאין לעשות כן אם לא שרוצה להתפלל בתורת נדבה. והאידנא אין כדאי להתפלל נדבה שאין אנו מכוונים כראוי".

וכן כתב המשנ"ב על אתר:

"ולדינא הסכימו האחרונים שאין צריך לחזור ולהתפלל שנית, וכן המנהג שאין עובדי דרכים שהתפללו בדרך מיושב, חוזרין ומתפללין שנית".

ה. סיכום

- א. חיילים הנמצאים ברכב ממוגן ואינם יכולים לצאת מהרכב, רשאים להתפלל את כל תפילת שמונה עשרה בישיבה.
- ב. בשעת דחק גדולה מותר לנהג להתפלל תפילת שמונה עשרה אף במהלך הנהיגה.
- ג. לדעת השו"ע אדם שהתפלל בישיבה צריך לחזור ולהתפלל בעמידה. נחלקו האחרונים האם הדבר נכון גם בימינו. לדעת המשנ"ב אין חובה לחזור ולדעת הרב דוד יוסף יחזור בתנאי של נדבה.

12 אוצרות יוסף חלק חמישי סימן ח.

13 אורח חיים סימן צד סעיף ט.